

Funded by
the European Union

EU4Environment
Green Economy in Eastern Partner Countries

Azərbaycandakı Həyat Dövrünün Qiymətləndirilməsi mütəxəssislərinə Məhsulun Ekoloji İzinin tanidılması

Giriş

2013-cü ildə Avropa Komissiyası (AK) məhsulların və təşkilatların ekoloji performansını ölçmək və məlumat vermək üçün ortaq metodologiyanın istifadəsinə dair tövsiyə yayımlamışdır. Bu tövsiyə Avropa İttifaqının (AI) Yaşıl Məhsullar üzrə Vahid Bazar (YMBV) təşəbbüsünün bir hissəsi idi və istehlakçılar üçün şəffəflik, məhsulların ekoloji cəhətdən təmiz kimi bazara çıxarmaq istəyən şirkətlər üçün isə əlavə xərclərə səbəb olan “yaşıl” və ya dayanıqlılıqla əlaqəli etiketlərin sonsuz siyahısına cavab olaraq ortaya çıxdı. AI YMBV çərçivəsində 280-dən çox könüllü şirkət və təşkilat ya Məhsulun Ekoloji İzi (MEİ) və ya Təşkilatın Ekoloji İzi (TEİ) vasitəsilə ətraf mühitin izlərini hesablamaq üçün lazım olan tələbləri öyrəndi.¹

Məhsulun Ekoloji İzi (MEİ) metodologiyası

MEİ əmtə və ya xidmətin öz həyat dövrü boyunca ətraf mühitə təsirinin çox meyarlı ölçülməsidir. MEİ ilə əlaqəli məlumatlar əmtə və xidmətlərin təchizat zənciri fəaliyyətləri (xammalın hasilatından tutmuş istehsal və istifadə mərhələsinə, tullantıların utilizasiyasına qədər) nəzərə alınmaqla, onların ətraf mühitə təsirlərini azaltmaq məqsədi ilə hazırlanır. Qısacası, MEİ məhsul və ya xidmətin ətraf mühitə təsirlərinin kəmiyyətini göstərən Həyat Dövrü Qiymətləndirilməsinə (HDQ) əsaslanan və AI tərəfindən tövsiyə olunan alətdir. Bütün bunları resurs, material və ya enerji axınlarının ətraf mühitə təsirini modelləşdirməklə və istehsal əlaqəli tullantı axınlarını daha yaxşı müəyyən etmək üçün məhsulun təchizat zəncirini nəzərdən keçirməklə edir.

MEİ metodunun HDQ ilə əhəmiyyətli oxşarıqları olsa da, onunla eyni deyil. HDQ məhsulun həyat dövründə ekoloji təzyiqləri, faydaları, mübadilələri və mümkün təkmilləşdirmə sahələrini kəmiyyətə qiymətləndirən standartlaşdırılmış metodologiyadır. HDQ məhsulun mərhələlərini (istehsal, daşıma, istifadə və son istifadə vaxtı kimi) araşdırır. Ayrı-ayrılıqda, MEİ HDQ-nin yerinə yetirilməsinin bir usuludur, lakin daha ardıcıl, etibarlı və təkrarlana bilən nəticələr təqdim etmək üçün əlavə gücə malikdir. Bunun səbəbi MEİ metodologiyasının HDQ-ya nisbətən az çevik olmasıdır. Məlumatların keyfiyyətinə dair daha ciddi tələblər qoyur və şərh azadlığını azaldan verilənlər bazalarının ölçülməsini və standartlaşdırılmasını təmin edir.²

Azərbaycanda həyat dövrü yanaşmalarının təşviqi

MEİ və HDQ yerli potensialın inkişafı kimi həyat dövrü düşüncəsini təşviq etməklə qəbul edilə bilən müvafiq metodlardır. Bu da, öz növbəsində, yerli və beynəlxalq mütəxəssislər arasında əməkdaşlıq mühiti yarada bilər və həyat dövrü yanaşmalarını iqlim dəyişikliyinə azaldılması, Bərpa Olunan Enerji və dayanıqlı inkişafın digər əsas sahələri üzrə Milli layihələrə inteqrasiya edə bilər.

Son zamanlar bu metodların yeni potensial hərəkətverici qüvvələri və tətbiq sahələri (o cümlədən milli ekoloji və davamlı inkişaf öhdəlikləri) meydana çıxıb. Onlar dayanıqlı istehsal proseslərinin inkişafını stimullaşdırmaq üçün

vahid həyat dövrünə əsaslanan yanaşmalar və sərhədlərarası tərəfdaşlıq layihələri tələb edir. Resurs səmərəliliyi və həyat dövrü yanaşmalarından geniş istifadə yalnız yerli potensialın inkişafı və bu fənlərin ali təhsil müəssisələrinin tədris planlarına daxil edilməsi ilə mümkün ola bilər (potensial olaraq çoxtərəfli inkişaf layihələrində tərəfdaş kimi çıxış edə, eləcə də sənaye və dövlət qurumlarını texniki ekspertiza ilə təmin edə bilər). Bundan əlavə, milli əməkdaşlıq şəbəkəsinin yaradılması müvafiq maraqlı tərəfləri bir araya gətirir, eləcə də müzakirələr aparılması və əlaqələrin qurulması üçün mühit yarada bilər.

Azərbaycanda HDQ-nin tətbiqi üzrə çətinliklər və imkanlar

Çoxmillətli müəssisələr əməliyyat səmərəliliyini artırmaq və rəqəbat üstünlüyü (daha dayanıqlı məhsullar istehsal etməklə və səyləri ətraf mühitin etiketləmə sxemləri vasitəsilə çatdırmaqla) əldə etmək üçün müxtəlif məhsullarda HDQ-nin tətbiqinə öncülük etmişlər. Məsələn, Midwest Research Institute (Midwest Tədqiqat İnstitutu) tərəfindən 1969-cu ildə Coca-Cola Company içki qabları üçün həyata keçirilən HDQ Azərbaycanada aparılan ilk HDQ tədqiqatlarından biri hesab olunur. Hazırda bir çox böyük sənaye şirkətlərinin öz HDQ mütəxəssisləri var və bu metodologiyayı öz tədqiqat və təkmilləşdirmə fəaliyyətlərinə inteqrasiya edə bilərlər. Bu gün ölkədə fəaliyyət göstərən transmilli korporasiyalar həm də MEİ tədqiqatlarının inkişafı və tətbiqi üçün əsas namizədlər və potensial tərəfdaşlardır, çünki bu, onların Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərinə, xüsusilə də üzv dövlətlərdən şirkətləri (xüsusilə böyük və transmilli şirkətlər) dayanıqlı inkişaf məlumatlarını öz hesabat dövrünə inteqrasiyasını təşviq etməyi tələb edən SDG 12 (məsul istehlak və istehsal) üzrə öhdəliklərini daha da gücləndirəcək. Bununla belə, Azərbaycan bu cür səyləri daha da dəstəkləmək üçün dayanıqlı inkişaf üzrə milli hesabat siyasətini qəbul etməli, həmçinin Kiçik və Orta Müəssisələri (KOB) əhatə etməlidir.³

Bərpa olunan enerji şirkətləri də Azərbaycanda fəaliyyətlərini genişləndirərək HDQ-nin tətbiqi üçün əlavə imkanlar yaratdıqları üçün MEİ-nin sınaqdan keçirilməsi üçün maraqlı nümunədir. Məsələn, Səudiyyə Ərəbistanının ACWA Power şirkəti bu yaxınlarda Azərbaycanın Energetika Nazirliyi ilə 240 MVt gücündə külək elektrik stansiyası layihəsinin hazırlanması və istismarının həyata keçirilməsi haqqında sənəd imzalayıb. Onun diffuziya texnologiyası sektor məhsuldarlığına nail olmaqla yanaşı, əsas biliklərin, innovasiyaların, eləcə də əsas təcrübə və prosedurların ötürülməsinə də imkan verəcək.⁴ Bundan əlavə, bu şirkətlərin dəyər zəncirləri Azərbaycandakı birbaşa əməliyyatları əhatə etdiyinə görə onların ətraf mühitə qlobal təsirlərini qiymətləndirmək səylərinin bir hissəsi olaraq gələcək HDQ və karbon/su izi tədqiqatları üçün imkan yaradırlar. Bununla belə, bu proseslər şirkətlərin təchizatçıları, tərəfdaşları, müştəriləri, rəqibləri və digər müvafiq maraqlı tərəflərlə bağlı onların daxili siyasət və dinamikasına uyğunlaşdırılmalıdır. Beləliklə, onların qərarları və hərəkətləri təhsil və təlim sistemləri, elm və texnologiya, sənaye dinamikası, qaydalar və inkişaf hədəflərini özündə birləşdirən makromühit tərəfindən formalaşır.

HDQ mütəxəssisləri üçün potensial olaraq MEİ təlimləri keçirə bilən müəssisələr

İllər ərzində Avropa İttifaqı, Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ), USAID və ya Türk Əməkdaşlıq və Koordinasiya Agentliyi (TİKA) kimi beynəlxalq qurumlar Azərbaycanda ətraf mühitin mühafizəsi və ekoloji kənd təsərrüfatı üzrə təlimlər təklif edən layihələrə getdikcə daha çox sərmayə qoyublar. Bu addımlar ətraf mühitin izi və ya HDQ ilə əlaqəli mövzularda peşəkarların hazırlığını təkmilləşdirmək üçün

¹ Mənbə: [Yuxarıdakı kimi](#)

² Mənbə: https://www.meti.go.jp/committee/kenkyukai/sangi/ica/pdf/001_04_00e.pdf

³ Mənbə: [https://www.eu4environment.org/news/the-potential-applicability-of-the-pef-methodology-for-](https://www.eu4environment.org/news/the-potential-applicability-of-the-pef-methodology-for-azerbaijani-enterprises/#_ftn7)

[azerbaijani-enterprises/#_ftn7](#)

⁴ Mənbə: [Yuxarıdakı kimi](#)

milli layihələr və ya akademik institutlarla inteqrasiya edilə bilər. Belə bir qurum Gəncədə yerləşən, ekoloji kənd təsərrüfatı fakültəsi kifayət qədər tanıdılmayan və ya istifadə olunmayan Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti ola bilər. Buna cavab olaraq, 2017-ci ildə Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi tələbələr arasında kənd təsərrüfatı sahəsinə marağı artırmaq üçün xüsusi proqramlar başlatmış, eləcə də ekoloji kənd təsərrüfatı ilə bağlı kitabçaların nəşri üçün Təhsil Nazirliyi ilə əməkdaşlıq etmişdir.

HDQ və MEİ-ni öyrətmək və təqdim etmək üçün yeni imkanlar GCP/AZE/006/TUR kimi milli layihələrdə də tapıla bilər: Azərbaycanda Ekoloji Kənd Təsərrüfatının İnkişafı və İnstitusional Potensialın Gücləndirilməsi.⁵ Bu layihə mühazirəçilərin və istehsalçıların maarifləndirilməsi və müxtəlif təlim vasitələrinin hazırlanması yolu ilə üzvi kənd təsərrüfatı üzrə təlim və maarifləndirməni vurğulayır. Bu layihə çərçivəsində orqanik idarəetmə, yoxlama və sertifikatlaşdırmanın ümumi aspektlərinə, eləcə də Azərbaycan üçün prioritet olan məhsulların orqanik istehsalına keçilməsinə xüsusi diqqət yetirilir.

HDQ mütəxəssisləri təkcə təhsil müəssisələri və inkişaf təşkilatları tərəfindən keçirilən təlimlərdən deyil, həm də ölkədə müxtəlif növ uyğunluq sertifikatlarına malik olan şirkətlərdən daha çox öyrənə bilərlər. Bu şirkətlər potensial olaraq eko-etiket sertifikatı üçün akkreditə oluna biləcək və MEİ-ni daha da irəli apara biləcək şirkətlər olublar. Hazırda İSO sertifikatlaşdırma növü I (ISO 14024) ekoloji etiketləmə proqramlarını həyata keçirən milli maraqlı tərəflər yoxdur. Lakin bunun üçün potensial olaraq müraciət edə biləcək bir neçə şirkət var və onların arasında aşağıdakılar ən yüksək potensiala malikdir:

GABA (Ganca Aqrözibiznes Assosiasiyası) üzvi kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan aparıcı QHT və 2002-ci ildən İFOAM üzvüdür

TÜV Austria Azərbaycan müvafiq sertifikat proqramlarını təmin edən "TÜV Avstriya Şirkətlər Qrupu"nun Bakı filialıdır. Azərbaycanda 22 sentyabr 2017-ci ildə qeydiyyatdan keçib

SGS 30 ildir Xəzər regionunda fəaliyyət göstərən təftiş və sertifikatlaşdırma şirkətidir. Bakıda ilk ofisini 1993-cü ilin aprel ayında açmışdır

DNV texnoloji təcrübəsini və sənaye biliklərini danizçilik və enerji sektorlarına xüsusi diqqət yetirməklə birləşdirərək sənayelər üçün xidmət təminatçısıdır

Bureau Veritas 1828-ci ildə yaradılmışdır. Şirkət keyfiyyət, sağlamlıq və təhlükəsizlik, ətraf mühit və sosial məsuliyyət (QHSE) sahələrində uyğunluğun qiymətləndirilməsi və sertifikatlaşdırma xidmətlərində iştirak edir

Mütəxəssislərin cəlb edilməsi və HDQ mütəxəssisləri arasında MEİ-nin tətbiqi

MEİ tədqiqatları üçün HDQ şəbəkəsi yaradılmalı və Azərbaycanda HDQ inkişafındakı əsas boşluqları müəyyən etmək üçün sorğu keçirilməlidir. Potensial boşluqlar biznesdə HDQ-nın sonrakı istifadəsinə mane ola biləcək ekspertlərin və etibarlı məlumatların əksikliyi ola bilər. Beləliklə, şəbəkə aşağıdakı məqsədləri tətbii etməlidir.

Azərbaycanda HDQ və MEİ-dən istifadə etməkdə maraqlı olan şirkətlər arasında resursların optimallaşdırılmasına imkan verən əməkdaşlıq mühiti yaratmaq

Şirkətləri HDQ-nın konsepsiyası, tətbiqi və faydaları və daha sonra MEİ metodologiyası haqqında məlumatlandırmaq və uyğunlaşdırmaq

Araşdırmalar, yaxşı təcrübələr və mütəxəssislər vasitəsilə Azərbaycanda HDQ məlumatlarına çıxışı təmin etmək və yaymaq

Yerli HDQ və MEİ data bazalarını yaratmaq üçün Hökumətə təsir etmək və dəstəkləmək

MEİ modelləşdirməsini və ətraf mühitə təsirlərin ölçülməsini təkmilləşdirmək və mütəmadi olaraq yeniləmək üçün çoxlu elmi işlərə də ehtiyac olacaq. Əlaqənin qurulması tapşırığı davamlı inkişaf sahəsində təcrübəsi olan və bu məqsədlərə çatmaq üçün şəbəkəyə dəstək verə biləcək bir qurumla əlaqələndirilə bilər. Həyat dövrü alətlərinin təkmilləşdirilməsinə töhfə verən və ya HDQ və MEİ məlumatlarının (siyasətlərin hazırlanması və ya şirkətlər üçün) yaradılmasına töhfə verən mütəxəssislər qrupuna malik olmaq ölkənin və şirkətlərin dəyər zəncirlərini daha yaxşı başa düşmək və idarə etmək üçün təməl rolunu oynayır.

EU4Environment çərçivəsində MEİ metodundan necə istifadə etməli

Hazırda Şərq Tərəfdaşlığı (ŞT) regionunda MEİ metodologiyası EU4Environment vasitəsilə Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sənaye İnkişafı Təşkilatının (UNIDO) rəhbərlik etdiyi fəaliyyət kimi təbliğ olunur. Burada planlaşdırılan işlərə MEİ-ni mümkün etiketləmə sxemlərinə təqdim etmək üçün mövcud təcrübələrin və maneələrin xəritələşdirilməsi, MEİ vasitəsilə YMVB Təşəbbüsünün imkanları və faydaları haqqında məlumatlılığın və anlayışın artırılması və seçilmiş sənayelərdə MEİ-ninsınaqdan keçirilməsi və təşviq edilməsinə öncülük etmək daxildir.

Bu, yerli maraqlı tərəfləri MEİ-nin tətbiqinin potensial faydaları və təsiri haqqında daha çox məlumatlandıracaq, ŞT regionunda yerli potensial yaradacaq, milli sənayelərin MEİ ilə bağlı potensial siyasətlərə daha yaxşı hazır olmasına kömək edəcək və yerli mütəxəssislər üçün (sınaq tədqiqatlardan istifadə edərək və istehsalda daha dayanıqlı məhsullara keçid üçün konkret təkliflər verməklə) öyrənmə imkanları təmin edəcək. Bundan əlavə, UNIDO yaşıl səylər və siyasətlərin daha geniş şəkildə dəstəklənməsinə töhfə verən yerli məlumatlandırma və potensialın gücləndirilməsi fəaliyyətlərini təşviq edəcək. Bu təşəbbüsdən əldə edilən məlumatlar, həmçinin Avropadan kənar digər regionlarda MEİ-nə uyğun tədqiqatların aparılmasına imkan yaratmaq məqsədilə tövsiyələr hazırlamaq üçün istifadə edilir.

EU4Environment proqramı haqqında

2019-cu ildən Aİ tərəfindən maliyyələşdirilən EU4Environment Action proqramı digər ŞT ölkələri ilə yanaşı, Azərbaycanı yaşıl transformasiya yolunda dəstəkləməyə davam edir.

Aİ tərəfindən maliyyələşdirilən EU4Environment Action təbii sərvətləri qorumaq və onlardan daha yaxşı istifadə etmək, insanların ekoloji rifahını artırmaq və Şərq Tərəfdaşlığı ölkələrində daha "yaşıl" iqtisadi artımı stimullaşdırmaq məqsədi daşıyır. Proqramın təşəbbüsləri siyasət və qanunvericilik dəyişikliklərinin həyata keçirilməsinə kömək edir, planlaşdırma və investisiyaları yaşllaşdırır və yeni biznes modellərini qəbul etməklə və yaşıl iş yerləri yaratmaqla innovativ texnologiyaların mənimsənilməsinə stimullaşdırır.

Məsuliyyətdən yayınma

Bu nəşr Avropa İttifaqının yardımı ilə hazırlanıb. Kitabçanın məzmunu yalnız UNIDO-nun məsuliyyətindədir və Avropa İttifaqının fikirlərini əks etdirmir.

Bu kitabça Birləşmiş Millətlər Təşkilatının rəsmi redaktəsi olmadan hazırlanmışdır. Bu sənəddə istifadə olunan təriflər və materialların təqdimatı Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sənaye İnkişafı Təşkilatı (UNIDO) Katibliyinin hər hansı bir ölkənin, ərazinin, şəhərin və ya ərazinin və ya onun hakimiyyət orqanlarının hüquqi statusu, eləcə də onun sərhədlərinin və ya hüddullarının məhdudlaşdırılması, yaxud iqtisadi sistemi və ya inkişaf səviyyəsi ilə bağlı hər hansı mövqeyinin ifadəsi deyil. "İnkişaf etmiş", "sənayeləşdirilmiş" və ya "inkişaf etməkdə olan" kimi təyinatlar statistik rahatlıq üçün nəzərdə tutulmuşdur və inkişaf prosesində konkret ölkənin və ya ərazinin çətdiği mərhələ haqqında qərarı ifadə etmir. Firma adlarının və ya kommersiya məhsullarının qeyd edilməsi onların UNIDO tərəfindən təsdiq edildiyi mənasına gəlmir. Qeyd edilən rəylər, rəqəmlər və təxminlərdən müəlliflər məsuliyyət daşıyır və mütləq UNIDO və onun Üzv Dövlətlərinin fikirlərini əks etdirdiyi və ya təsdiqini daşdığı hesab edilməməlidir.

© – 2023 – UNIDO. Bütün hüquqlar qorunur. Avropa Birliyinin şərtlərinə əsasən lisenziya verilmişdir

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Sənaye İnkişafı Təşkilatı (UNIDO)
Tatyana Çernyavskaya
EU4Environment Layihə Meneceri
Tel: +43 1 26 0 26 3106
E-poçt: t.chernyavskaya@unido.org
Web: www.unido.org

Qafqaz üzrə Regional Ekoloji Mərkəzin Azərbaycan filialı, (REC Caucasus)
Aslan Şıxaliev
Tel: +994-55-622-69-00
E-poçt: aslan.shikhaliyev@rec-caucasus.org
Web: www.rec-azerbaijan.org

Action implemented by:

⁵ <https://www.fao.org/3/ca4590en/ca4590en.pdf>